

Walter Lukan

Politično delovanje Antona Korošca med prvo svetovno vojno - kratek oris

Dne 4. marca 1914 - približno pet mesecev pred začetkom prve svetovne vojne - je bil Anton Korošec izvoljen za novega predsednika Hrvaško-slovenskega kluba. Podpredsednika sta postala istrski Hrvat Vjekoslav Spinčič in Janez Ev. Krek. Ljubljanski knezoškof Anton B. Jeglič je to dejstvo v svojem dnevniku komentiral z besedami: »Torej trije duhovni v načelstvu, ki navadno ne mašujejo, o katerih se trdi, da brevirje ne opravljajo in dr. Korošec na Štajerskem ni na posebno dobrem glasu.«¹ K tej ostri sodbi je najbrž prispeval svoje tudi Ivan Šušteršič, ki je poldrugo desetletje uspešno vodil slovensko parlamentarno reprezentanco na Dunaju, in katerega je zdaj - spomladi 1914 - nadomestil na tem položaju, in sicer do razpada Avstro-Ogrske, Anton Korošec.² S tem pa Korošec še ni postal vodilna osebnost slovenske politike. V ospredju sta še naprej stala Šušteršič in Krek, čeprav je Korošec pridobil na ugledu. Odgoditev parlamenta pičila dva tedna po Koroščevi izvolitvi in potem še začetek vojne nista ravno pospešila njegovega nadaljnega političnega profiliranja.

Korošec je bil pred vojno - kot Šušteršič in Krek - zastopnik slovenske inačice trializma, to se pravi, zagovarjal je državnopravno zedinjenje avstrijskih Jugoslovanov v obliki hrvaško-slovenske države,³ in sicer - to je izrecno poudaril v državnozbornem govoru 20. maja 1913 - v okviru federalistično preurejene habsburške monarhije.⁴ Obenem pa je bil tudi odločen nasprotnik srbofilstva. Govoril je o »nesramnem srbofilstvu«⁵ in je bil v tem pogledu bližji Šušteršičevemu kot Krekovemu mišljenju. Vendar po umoru Franca Ferdinanda ni zapadel v Šušteršičev »furor patrioticus«, ki se je izražal tudi v skrajnem sovraštvu do Srbov.⁶ Koroščeva sožalna brzojavka cesarski

¹ Jegličev dnevnik, 11. 3. 1914.

² Predvsem Krek je zastopal stališče, da sta funkciji deželnega glavarja - Šušteršič je bil od leta 1912 naprej kranjski deželni glavar - in poslanca državnega zbora, še bolj pa voditelja slovenske parlamentarne reprezentance na Dunaju, nezdružljivi. Zato se je zavzemal za Korošca kot voditelja Hrvaško-slovenskega kluba. Glej Jegličev dnevnik 21. 1. in 22. 2. 1914; I. D. (= Ivan Dolenc): Krek in Šušteršič. Nekaj pripomb k Škerbčevemu pregledu, Zbornik Svobodna Slovenija 1959, str. 71. - Šušteršičeva nekdanja avtoriteta med poslanci je takrat tudi že izginjala. Glej Fran Erjavc: Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928, str. 215.

³ K slovenski varianti trializma prim. Janko Pleterski: Trializem pri Slovencih in jugoslovansko zedinjenje, Zgodovinski časopis XXII, 1968, str. 169-184. Prim. tudi, kar je Korošec leta 1925 sam rekel o trializmu. Silvo Kranjec: Koroščevo predavanje o postanku Jugoslavije, Zgodovinski časopis XVI, 1962, str. 220-221.

⁴ Feliks J. Bister: Anton Korošec und die slovenische Politik im Wiener Reichsrat, Wien (disertacija) 1990, str. 222.

⁵ Pismo Korošca Janku Brejcu (brez datuma/julij 1914). Narodna in univerzitetna knjižnica, Fran Erjavčeva zapuščina II. Korošec kritizira v tem pismu v zvezi s konfiskacijo katoliškega dijaškega lista »Zora« dezorientacijo katoliškega narodnega dijaštva v jugoslovanski politiki, kriv pa naj bi bil katoliški dnevnik »Slovenec«.

kabinetni pisarni v imenu Hrvaško-slovenskega kluba je zagotavljala zvestobo dinastiji in njeni državi, ni pa imela protisrbske osti.⁷

Janko Pleterski razlikuje v svoji knjigi »Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo« že od vsega začetka prve svetovne vojne naprej dve nacionalnopolitični liniji v okviru Vseslovenske ljudske stranke (VLS) – najmočnejše slovenske politične sile. Poenostavljeno podano, naj bi bila prva linija, ki jo reprezentira Šušteršič, bolj avstrijsko patriotično usmerjena, medtem ko bi druga linija, namreč Krek skupaj s Korošcem, bolj podarjala jugoslovansko usmeritev.⁸ Ta shema velja sicer za čas od konca leta 1916 naprej, ne pa za prvi dve leti vojne. V prvih mesecih vojne in še pozneje, bi lahko ironično rekli, sploh ni bilo linije v slovenski politiki. Vsak je delal svojo politiko, če jo je sploh delal. In ravno o Koroščevi politiki v prvem letu vojne ni kaj dosti slišati. On sam je v predavanju leta 1925 o nastanku Jugoslavije povedal, da v tem prvem obdobju, v času silnega navala na Slovence s preganjanji, ki so zapustila globok negativen vtis o državi, »sploh nismo iskali nobene orientacije. Šele pozneje« – nadaljuje Korošec –, »ko so se preganjanja nekoliko polegla in ko smo videli, da je listje že padlo, a še ni prišlo do miru, tedaj se je začela polagoma nova politična orientacija.«⁹ In Miladi Paulovi je leta 1920 Korošec v tej zvezi izjavil, da je to iskanje usmeritve vedno bilo v ozki povezavi z vprašanjem izida vojne.¹⁰

Prve znake Koroščeve politične dejavnosti v vojni – če izvzamemo njegovo pismo intervencijo pri ministrskemu predsedniku Karlu Stürgkhu zaradi preganjanja Slovencev še v avgusta 1914¹¹ in zahvalno pismo kardinalu Gustavu Pifflu, ki se je zavzel za obtoženo slovensko duhovščino v oktobru istega leta¹² – zasledimo šele v marcu leta 1915, ko je sodeloval skupaj z Antonom Mahničem, Jegličem, Šušteršičem, Krekom in hrvaškimi politikami (med njimi je bil Ante Dulibič) pri hrvaško-slovenski spomenici papežu. Papež naj bi se – to je glavna izpoved spomenice – na morebitni mirovni konferenci zavzel za hrvaško stvar, na vsak način pa zato, da bi Hrvatini Slovinci ostali skupaj, kamor bi že padli. Pobudnik akcije je bil škof Mahnič.¹³

Za maj 1915 pa imamo podatek izpod peresa urednika krščansko-socialnega dunajskega lista »Reichspost«, Friedricha Funderja, ki v spominih pripoveduje, da je bil takrat – to je bilo po velikih zmagah centralnih sil na vzhodu – Korošec pri njem v uredništvu in je izjavil v imenu VLS:

⁶ Glej Janko Pleterski: *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo*. Politika na domačih tleh med vojno 1914–1918, Ljubljana 1971, str. 11.

⁷ Prav tam, str. 13.

⁸ Prav tam, str. 51 in še na več mestih; prim. tudi Pleterski, *Trilazem*, str. 173 sl.

⁹ Kranjec: *Koroščevo predavanje*, str. 221.

¹⁰ Momčilo Zečević: *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje*, Maribor 1977, str. 50 (opomba 9).

¹¹ Bister, Korošec, str. 240–241. Korošec je pisal Stürgkhu dve pismi, 6. in 7. avgusta 1914. V drugem označi svoj osebni položaj. Piše, da mora veliko trpeti, če se pokaže na cesti, in da bi zdaj bilo življenje najbrž celo v ječi prijetnejše.

¹² Pleterski, *Prva odločitev*, str. 24–25.

¹³ K sporni interpretaciji te spomenice glej: Pleterski, *Prva odločitev*, str. 51–55 in Walter Lukan: *Janez Ev. Krek in nacionalno vprašanje*, *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XXII*, 1982; str. 46. Prim. tudi: Kranjec, *Koroščevo predavanje*, str. 221 ter Walter Lukan: *Anton Mahnič in nacionalno vprašanje*, *Mahničev simpozij v Rimu, Celje 1990*, str. 145.

»Ako dajo vlada in nemške stranke Slovincem narodno šolsko avtonomijo v njihovem zaokroženem jezikovnem ozemlju, je moja stranka pripravljena priznati nemški državni jezik.«¹⁴

Čeprav se je nahajal takrat slovenski narod v skrajno ogroženem položaju, so zgodovinarji vendarle dvomili v pristnost tega Funderjevega pričevanja.¹⁵ Pred vojno bi se s tako izjavo vsak slovenski politik popolnoma onemogočil. Če pa postavimo ta podatek v širši zgodovinski kontekst tega časa, potem ne visi več tako v zraku. Malo pozneje, po vstopu Italije v vojno, se namreč začne akcija kranjskih katoliških politikov – vključeni so Krek, Josip Pogačnik, Evgen Jarc in potem tudi Šušteršič – , ki skušajo preko vrhovnega armadnega poveljstva uresničiti slovenske, oziroma hrvaško-slovenske narodne cilje, vendar – po sili razmer – v okrnjeni obliki.¹⁶ Slovenski politiki so namreč pristali na centralistično-federativno ureditev habsburške monarhije v smislu Conrada von Hötzendorfa in so koncidirali v tej zvezi tudi nemški državni jezik. Ta etapa v slovenski politiki je obsegala drugo polovico leta 1915 ter začetek leta 1916 in je odsevala tudi na prvih dveh sejah Hrvaško-slovenskega kluba med vojno, dne 29. oktobra in 16. decembra 1915. Ni naključje, da je istrski Hrvat Spinčić tisti, ki je na oktobrski seji urgiral hrvaško-slovenski centralistični program. Slovenci bi ga – kot izgleda – takrat pozabili.¹⁷ Tudi upanje na vojaške kroge ni samo epizoda v politiki Hrvaško-slovenskega kluba. Že leta 1912 je klub začel misliti na armado kot na edini antidualistični dejavnik v monarhiji, ki bi lahko bil v stanju podpreti hrvaško-slovenske nacionalne težnje. Klub je takrat ravno zaradi tega tudi glasoval za vojaške kredite (Kriegsleistungsgesetz), kar je Krek leta 1914 – še pred vojno – v razgovoru z Antejem Trumbićem potrdil.¹⁸ Ni pa jasno, ali je bil v akcijo kranjskih politikov leta 1915 vključen tudi Anton Korošec. V aktih se njegovo ime ne pojavi. Zelo verjetno je, da je bil o tem vsaj informiran. On sam v že omenjenem predavanju na več mestih opozarja na vojaške kroge v zvezi z jugoslovanskim vprašanjem,¹⁹ čeprav ne pove česa konkretnega, kar pa leta 1925 za njega tudi ne bi bilo oportuno.

Sploh se o Koroščevih programatičnih stališčih v letih 1914, 1915, 1916 in v začetku leta 1917 prav malo ve. Največkrat izvemo iz virov le, da je spet enkrat zagotavljal zvestobo vladarju in državi.²⁰ V tem oziru ni dosti zaostajal za Šušteršičem. Enkrat

¹⁴ Friedrich Funder: Vom Gestern ins Heute. Aus dem Kaiserreich in die Republik, Wien 1952, str. 529.

¹⁵ Bister, Korošec, str. 244–245; Pleterski v knjigi Prva odločitev... tega pomenljivega podatka sploh ne omenja!

¹⁶ Knjiga dokumentov o tej akciji, ki se nahajajo predvsem v dunajskem vojnem arhivu, se pripravlja. Akcija, ki sem jo prvič predstavil na zborovanju slovenskih zgodovinarjev leta 1980 v Ljubljani je opisana v moji neobjavljeni disertaciji: Zur Biographie von Janez Evangelist Krek (1865–1917), Wien 1984, str. 194–204.

¹⁷ Prim. Pleterski, Prva odločitev, str. 60.

¹⁸ Ústředni archiv ČSAV v Pragi, Fond Milada Paulová, Rozhovory/pokračovani: Před a za I. světovou válkou – Dr. Ante Trumbić, str. 18.

¹⁹ Kranjec, Koroščevo predavanje, str. 210, 220, 224.

²⁰ Tudi na že omenjeni seji Hrvaško-slovenskega kluba 28. oktobra 1915 je izrazil »neomajno zvestobo hrvaško-slovenskega naroda do presvitlega cesarja in do Habsburžanov«. Slovenec, šte. 248 z dne 29. 10. 1915.

ga je celo prekosil, in sicer z vdanostnimi izjavami zunanjemu ministru Ottokarju Czerninu in štajerskemu cesarskemu namestniku Manfredu Clary-Aldringenu v januarju 1917, ob priliki, ko je antantna nota naglašala »osvoboditev Italijanov, Slovanov (mišljeni so bili Jugoslovani), Romanov in Čehoslovakov izpod tujega jarma«. ²¹

V prvi polovici leta 1916, ko so se izkazali upi, ki so jih stavili slovenski politiki v vrhovno armadno poveljstvo za neosnovane, je zavladovalo neko mrtvilo v slovenski nacionalni politiki, povzročeno tudi s sporom v Slovenski ljudski stranki (SLS) med Šušteršičem in Krekom. Kakšno stališče je v tem konfliktu zavzel Korošec, še ni docela razšiščeno. Ko je Šušteršič v začetku julija 1916 Kreka samovoljno izključil iz stranke, ga – kot izgleda – Korošec ni posebno branil. Po Šušteršičevem pričevanju naj bi se Korošec postavil celo na Šušteršičevo stran in naj bi le pripomnil, da ne bi bilo potrebno Kreka tako nečastno odbiti. ²²

Šele od avgusta 1916 naprej, po Krekovem zdravljenju na Češkem, kjer je ta vzpostavil tudi prve kontakte s češkimi politiki, je zopet izpričano ožje sodelovanje med Korošcem in Krekom. ²³ Preobrat v notranji politiki po umoru Stürgkha 21. oktobra in po smrti cesarja Franca Jožefa 20. novembra 1916 je prispeval svoje. Šele od tega časa naprej lahko govorimo o Krek-Koroščevi liniji v slovenski politiki, kar pa še ni pomenilo, da je bila njuna politika tudi že jugoslovanska v smislu poznejše majniške deklaracije. Najprej je bila še izrazito hrvaška, oziroma hrvaško-slovenska. V decembru 1916 in v januarju 1917 sta jo »K. in K.« skušala uresničiti v nekaki subdualistični obliki, in sicer v zvezi z nameravano adresno hrvaškega sabora, ki naj bi zahtevala od cesarja zedinjenje avstrijskih Jugoslovancev na podlagi hrvaškega prava pod krono Svetega Štefana. Krek in Korošec sta v tem smislu uspešno nagovarjala starčevičansko stranko, nista pa imela sreče pri večinski hrvaško-srbski koaliciji. ²⁴

Hrvaško-slovensko zedinjenje na temelju hrvaškega državnega prava je tudi bistvo resolucije, ki je nastala ob Koroščevem in Krekovem sodelovanju in je bila sprejeta 10. maja 1917 – dva tedna pred majniško deklaracijo – na sestanku »Avstrijske politične družbe«. ²⁵ Vendar je bila takrat – sredi priprav za skupni Jugoslovanski klub v državnem zboru – prioriteta hrvaškega državnega prava že omajana, kar je potem pokazala majniška deklaracija, ki jo je prebral na otvoritveni seji državnega zbora dne 30. maja 1917 predsednik kluba Korošec. Le-ta utemeljuje rešitev jugoslovanskega vprašanja v okviru monarhije tudi na narodnostnem načelu ter sprejema tako Hrvate

²¹ Šušteršič ima prav, ko piše v spomilih, da je bila njegova tozadevna lojalnostna izjava vsaj politično bolj izdelana. Ivan Šušteršič: *Moj odgovor*, Ljubljana 1922, str. 90. Prim. tudi Pleterski, *Prva odločitev*, str. 90–91. – Glasilo jugoslovanskih emigrantov, *Bulletin yougoslave*, Paris 1917, štev. 12/20 je izjave Korošca in Šušteršiča ostro kritiziralo in poudarilo, da v imenu Slovencev govorita lahko le resnična voditelja, namreč Krek in Jarc.

²² Jegličev dnevnik 4. 9. 1916.

²³ Prim. Dr. A. N.: Dr. Anton Korošec, *Zbornik Svobodne Slovenije*, Buenos Aires 1971–1972, str. 273.

²⁴ Milada Paulová: *Tajný výbor (Maffie) a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916–1918*, Praha 1968, str. 100–102; Pleterski, *Prva odločitev*, str. 81–87, 96–97.

²⁵ Resnica 1918, štev. 20; Dragovan Šepić: *Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje 1914–1918*, Zagreb 1970, str. 200; Pleterski, *Prva odločitev*, str. 107–108.

in Slovence kot tudi Srbe kot enakopravne dejavnike v postulirani avstrijski jugoslovanski državi. Med Krekom in Koroščem habsburški okvir takrat ni bil sporen.²⁶ Da pa bo dala majniška deklaracija tak zagon jugoslovanskemu gibanju in da jo bo narod »zgrabil kot formulo, ki jo sme širiti«, tega – kot pravi Korošec sam – nihče ni slutil in tudi nihče ni nameraval.²⁷ Takrat je postal Jugoslovanski klub središče slovenske ter polagoma tudi avstrijsko-jugoslovanske politike in na čelu sta mu stala Krek in Korošec, ki sta v prvem času resno verjela v možnost preureditve monarhije, predvsem po padcu vlade Clam-Martinič 21. junija 1917, ki ga je povzročil ravno Jugoslovanski klub. Vsa avstrijska javnost je Clamovo ostavko po pravici pripisovala Koroščevemu neposrednemu vplivu na cesarja.²⁸ Za časa Seidlerjevega provizoričnega kabineta (do konca avgusta 1917) je vodstvo Jugoslovanskega kluba trdno mislilo, da bodo avstrijski vladni krogi tako pametni, da bodo podprli majniško deklaracijo. Zato je klub tudi glasoval – zadnjikrat – za proračun in vojne kredite in se odločil za sodelovanje v parlamentarnem odseku za revizijo ustave, kar je pripeljalo do nesoglasja s Čehi, ki so upanje v reorganizacijo monarhije očitvidno že prej v večji meri zgubili.²⁹ To upanje je v jeseni 1917 začelo plahneti tudi v Jugoslovanskem klubu in vzporedno temu sta Krek in Korošec začela z agitacijo za majniško deklaracijo ter jo zanesla začetka septembra tudi na Hrvaško, v Dalmacijo in v Bosno in Hercegovino.³⁰

8. oktobra 1917 je Krek nenadoma umrl. Njegov pogreb se je razrasel v prvo množično manifestacijo za cilje majniške deklaracije. Velik vtis je napravil Koroščekv nagrobni govor s sugestivnimi besedami: »Dvignite glave, ker se približuje vaše odrešenje. Roko v roki hočemo stopati svojo pot naprej, da dosežemo zjedinenje jugoslovanskega naroda.«³¹ Od takrat naprej začnejo krožiti Koroščekve slike med ljudstvom in kmalu ga na Slovenskem pozna tako rekoč vsak otrok.³² Po izstopu Šušteršiča iz Jugoslovanskega kluba sredi novembra 1917 in po njegovem poskusu razpustitve SLS oziroma VLS je prevzel Korošec 27. decembra 1917 tudi predsedništvo stranke. Značilno je, da se od takrat naprej pojavlja v virih za VLS večkrat kar naziv »Koroščekva stranka«.³³ Korošec je postal neomejeni voditelj slovenske politike. Spretno je vodil klubovo politiko, ki se je zaradi intransigentnega zadržanja avstrijskih državnih vrhov do zahtev majniške deklaracije iz meseca v mesec bolj radikalizirala. Naj navedem za

²⁶ O majniški deklaraciji obstoja obsežna literatura. Naj zadostuje, če tukaj navedem ustrezna poglavja v knjigah Pleterskega, Prva odločitev ter Zečevića, SLS. Zečević navaja med drugim tudi mnenje J. Smolake (izjava M. Paulovi 1920) o takratni politiki vodstva Jugoslovanskega kluba (str. 72): »Bili so za Habsburžane, vendar pa tudi za Jugoslavijo. Krek je bil dirigent.«

²⁷ Kranjec, Koroščekvo predavanje. str. 222.

²⁸ Glej k temu pisanje dunajskih listov: Neue Freie Presse, Die Zeit ter Reichspost.

²⁹ V tej zvezi je treba omeniti ponesrečeno potovanje Korošca in Kreka v Prago 26./27. julija 1917 (tkz. »praški incident«). Hotela sta pridobiti Čeha za sodelovanje v ustavnem odseku, vendar sta po neprijaznem sprejemu nekaterih čeških časopisov, ne da bi kaj opravila, takoj spet odpotovala. Prim. Pleterski, Prva odločitev, str. 128–133.

³⁰ Krek se je napotil preko Zagreba v Split, Korošec v Sarajevo.

³¹ Slovenec, štev. 236, z dne 15. oktobra 1917.

³² Glej Ruda Jurčec: Skozi luči in sence (1914–1958), prvi del (1914–1929), Buenos Aires 1964, str. 81–82.

³³ En primer navaja Bister, Korošec, str. 393.

primer številne, vedno ostrejše Koroščeve govore in interpelacije v državnem zboru,³⁴ potem januarski memorandum Jugoslovanskega kluba delegacijam mirovne konference v Brest-Litovsku³⁵ in še zagrebško resolucijo 3. marca 1918, prilikom, kot pravi Korošec sam, »kjer smo habsburško žezlo ven vrgli«. ³⁶ Predvsem pa je seveda treba omeniti samo razsežno deklaracijsko gibanje,³⁷ ob katerem – tako konstatira Lojze Ude – Korošču »ni mogoče odrekati neke veličine«. ³⁸ Bil je izredno delaven, stalno na terenu, kjer se je pokazal, ga je ljudstvo sprejemalo kot suverena z velikimi ovacijami. To velja tudi za višek deklaracijskega gibanja, za manifestacijsko slavnost 24. marca 1918 v Ljubljani, ko so predsedniku jugoslovanskega kluba izročili 200 000 ženskih podpisov za deklaracijo.³⁹

Novo etapo v razvoju slovenske politike je pomenila ustanovitev Narodnega sveta 16. avgusta 1918 v Ljubljani, v okviru »Slovanskih dni«. Korošču, ki je odločilno sodeloval v pripravljanih pogajanjih med strankami, je pripadlo kot samoumevno tudi predsedniško mesto tega glavnega organa nastajajoče nove oblasti.⁴⁰

Že ob drugi priliki sem k problematiki razvoja jugoslovanskega gibanja v habsburški monarhiji leta 1918 nakazal, in to tukaj ponavljam, da se mišljenje slovenskih množic ni povsem krilo z nacionalnopolitično usmeritvijo slovenskega političnega vodstva, predvsem kar se tiče vprašanja, kako bo izgledala in kaj bo obsegala bodoča jugoslovanska država.⁴¹ Tukaj je Korošec pustil odprtih več možnosti, tukaj ni jasnosti, ali bolje rečeno, tukaj sploh ni izdelanega koncepta. Ne Korošec in ne kdo drug od jugoslovanskih politikov v monarhiji se ni resno ukvarjal s prihodnim odnosom avstrijskih Jugoslovancev do Srbije in Črne Gore, držav, ki jih Korošec sploh ni poznal in v katerih za časa stare Avstrije nikoli ni bil, kar velja tudi za pretežni del drugih slovenskih politikov. Slovensko prebivalstvo ni bilo pripravljeno na zedinjenje s Srbijo in še manj si je želelo Karadjordjevičev. Post festum lahko rečemo: Vsaj od ustanovitve Narodnega sveta naprej bi Korošec storil bolje, če bi vso to energijo, ki jo je uporabil za številne interpelacije v državnem zboru in ki so slovenskemu ljudstvu bore malo pomagale, vložil v podrobno izdelavo programa za ureditev bodoče države avstrijskih Jugoslovancev.

³⁴ Podrobno so predstavljeni Koroščevi govori in interpelacije v Bister, Korošec, str. 349 sl., 364–372 (govora 18. 12. 1917 in 22. 1. 1918 o samoodločbi narodov z ostrimi formulacijami) itd.; prim. tudi Peter Vodopivec: Parlamentarna dejavnost Jugoslovanskega kluba od septembra 1917 do marca 1918 in nastanek januarskega memoranduma, Zgodovinski časopis XXVII, 1973, str. 50–90.

³⁵ Pleterski, Prva odločitev, str. 158–161; Vodopivec, Parlamentarna dejavnost, str. 83–89.

³⁶ Kranjec, Koroščevo predavanje, str. 224.

³⁷ Potek deklaracijskega gibanja je podrobno zajet v zanimivi spomenici, ki jo je sestavil Gustav Gregorin, član Jugoslovanskega odbora v Londonu, in ki je bila izročena konec junija 1918 Foreign Officeu. Korošec je v njej kot eksponent Krika pozitivno ocenjen. Glej Walter Lukan: Eine Denkschrift des Südslavischen Ausschusses in London über die Bedeutung der Maideklaration, Österreichische Osthefte 17, 1975, 4, str. 341–369.

³⁸ Lojze Ude: Slovenci in jugoslovanska skupnost, Maribor 1972, str. 112.

³⁹ Slovenec, šte. 69, z dne 26. marca 1918, uvodnik: Ljubljana manifestira za Jugoslavijo.

⁴⁰ Prim. Pleterski, Prva odločitev, str. 242–250.

⁴¹ Glej moj referat v okviru kolokvija o nastanku Države SHS v Slovenski matici leta 1988: Slovenci in nastanek jugoslovanske državne skupnosti. Nekaj misli k stanju zadevnega zgodovinopisja, Glasnik Slovenske matice XIII, 1989, 1, str. 40–44.

Korošec je še sodeloval pri ustanovitvi Narodnega viječa v Zagrebu v začetku oktobra 1918, potem pa je odpotoval na Dunaj, kjer je imel 11. oktobra zadnjo avdienco pri cesarju. Z besedami »Majestät, es ist zu spät« se je tako rekoč v imenu Jugoslovanov poslovil od Avstro-Ogrske.⁴² 27. oktobra, deset dni po izvolitvi (v odsotnosti) za predsednika Narodnega viječa in dva dni pred dokončnim razpadom monarhije, se je Korošec napotil v Švico, kjer je z Nikolo Pašičem in Antejem Trumbićem sklenil takoimenovano ženevsko deklaracijo, prazen papir, kot se je kmalu izkazalo.⁴³ Veliko bolj potreben bi bil doma, v Ljubljani ali pa v Zagrebu, na mestu važnejših dogajanj, na mestu ustanovitve Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (29. oktobra 1918), ki pa je ostala brez mednarodnega priznanja. Ker ni bilo nobene slovenske politične osebnosti, ki bi lahko Korošca v odsotnosti vsaj deloma nadomeščala, so Slovenci vpliv na potek dogajanja v Zagrebu popolnoma izgubili. Ko se je Korošec 2. decembra končno vrnil v domovino, je dan prej v Beogradu ustanovljeno Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev lahko sprejel samo še kot dejstvo. V svojem predavanju o nastanku Jugoslavije je Korošec omenil, da so bili on in drugi presenečeni ob hitrem razpadu habsburške monarhije in da so bili prepričani, da se bo Avstrija razsula šele februarja 1919.⁴⁴ Vprašanje je, če to ni samo izgovor, ker je bilo v oktobru 1918 dosti znakov, tudi pri Korošču, da se konec Avstrije hitro bliža. Vsekakor je Korošec situacijo napačno ocenil.

⁴² Po lastnem pričevanju. Ponedeljski Slovenec, štev. 22, z dne 31. 5. 1937; prim. tudi Bister, Korošec, str. 427.

⁴³ Glej Zečević, SLS, str. 140-159.

⁴⁴ Kranjec, Koroščevo predavanje, str. 224-225.

Walter Lukan

L'ACTIVITE POLITIQUE D'ANTON KOROŠEC PENDANT LA PREMIERE GUERRE MONDIALE

R é s u m é

Cinq mois avant le commencement de la première guerre mondiale, Anton Korošec fut élu le nouveau président du Club de députés croate-slovène au sein du parlement viennois. Il y remplaça Ivan Šušteršič, étant comme lui représentant de la variante slovène du trialisme et adversaire décidé du serbophilisme. Après l'éclatement de la première guerre mondiale, on ne peut pas noter une activité politique intensifiée d'Anton Korošec, et ce n'est qu'en mars 1915 qu'on en trouve les premières traces. En général, on n'a que quelques notions sur les points de vue pragmatiques de Korošec pendant les années allant de 1914 jusqu'au début de 1917. On ne peut apprendre des sources que ses affirmations de la fidélité au roi et à l'état.

En ce qui concerne la dispute entre Šušteršič et Krek au sein du Parti national slovène, la position de Korošec reste toujours pas assez éclairée. Lorsque Šušteršič expulsa d'une manière arbitraire Krek du parti, il paraît que Korošec n'ait pas défendu particulièrement ce dernier. Krek et Korošec ne se rapprochèrent l'un de l'autre qu'en automne 1916 où l'on pouvait parler déjà de la ligne Krek-Korošec dans la politique slovène. Le décès de Krek en octobre 1917, ses funérailles qui dépassèrent en une vraie manifestation en masse pour les buts de la déclaration de mai – qui fut lue au parlement par Korošec – ainsi que le discours funèbre suggestif de Korošec, tout cela eut pour conséquence le fait que les photos de Korošec commencèrent à circuler parmi les gens. En décembre 1917, Korošec fut mis à la tête du Parti national slovène pour devenir le dirigeant absolu de la politique slovène.

Sa position en ce qui concernait la question yougoslave devenait de plus en plus radicale. Lors de la constitution de l'organe principal – Conseil national – des autorités nouvelles en août 1918, ce fut à Korošec qu'on confia sa présidence. Il fut élu aussi président de Narodno vijeće (l'Assemblée nationale), l'organe suprême du futur Etat des Slovènes, Croates et Serbes. Ce fut en cette fonction qu'il partit pour Genève où il prit part aux pourparlers qui amenèrent à la souscription de la déclaration de Genève s'avérant bientôt un papier sans valeur. Il retourna dans sa patrie, le Royaume des Serbes, Croates et Slovènes, un jour après la proclamation de l'union qui eut lieu le 1er décembre 1918 ce qu'il n'eut qu'à accepter comme fait accompli.